Colloquium 3(55)/2024
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: http://doi.org/10.34813/43coll2024

SPOŁECZNO-POLITYCZNE I RELIGIJNE KONTEKSTY WYBORÓW PARLAMENTARNYCH 2023 ROKU W POLSCE (WYBRANE PRZYKŁADY)

Socio-political and religious contexts of the 2023 parliamentary elections in Poland (selected examples)

Gracjana Dutkiewicz
Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia
e-mail: g.dutkiewicz@amw.gdynia.pl
ORCID 0000-0002-0028-4563

Remigiusz Ciesielski
Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań
e-mail: remigiusz.ciesielski@amu.edu.pl
ORCID 0000-0003-0672-8660

Streszczenie

Przedmiotem artykułu są wybory parlamentarne 2023 roku w Polsce, ich wybrane społeczno-polityczne i religijne konteksty, ze szczególnym uwzględnieniem zachodzących zmian, podziałów i sporów w społeczeństwie oraz układzie sił politycznych. Pierwsza część artykułu odnosi się do okoliczności społeczno-politycznych – przedwyborczych nastrojów społecznych, motywów i decyzji wyborczych, ujawniających się zmian strukturalnych społeczeństwa oraz podziału społeczno-politycznego – kampanii i mobilizacji wyborczej, polaryzacji na zwolenników i przeciwników sił politycznych, jak i kampanijnego hejtu. Druga część artykułu odnosi się do roli i miejsca Kościoła w życiu społecznym współczesnej Polski oraz kwestii nowego spojrzenia na Kościół katolicki jaki podmiot życia politycznego i formułowane w kampanii parlamentarnej 2023 roku nowe pytania dotyczące miejsca Kościoła w życiu publicznym. Dodatkowo w ramach artykułu, ze względu na aktualność i ważność poruszanych zagadnień w debacie publicznej podjęto próby uchwycenia nowych linii wywołujących różnicowanie się poglądów, zachowań i postaw w społeczeństwie oraz na scenie politycznej, zwłaszcza dotyczących sfer życia społeczno-politycznego i religijnego. Natomiast zasadniczym celem publikacji jest próba ich zaprezentowania w rywalizacji wyborczej 2023 roku.

Słowa kluczowe: wybory parlamentarne, kampania wyborcza, konteksty społeczno-polityczne i religijne, zmiany, podziały, spory i konflikty społeczno-polityczne i religijne, siły polityczne, partie polityczne, ugrupowania polityczne, przedstawiciele władzy politycznej, rządzący, fundusz kościelny, religia w szkole.

Abstract

The article presents and discusses the 2023 parliamentary elections in Poland, their selected socio-political and religious contexts, with a particular focus on the changes taking place, divisions and disputes in society and the balance of political power. The first part of the article refers to the socio-political circumstances – pre-election social moods, electoral motives and decisions, emerging structural changes in society and socio-political division – electoral campaigns and mobilization, polarization into supporters and opponents of political forces, as well as campaign hate speech. The second part of the article refers to the role and place of the Church in the social life of contemporary Poland and the issue of a new look at the Catholic Church as a subject of political life and new questions regarding its place in public life formulated in the 2023 parliamentary campaign. Additionally, in the article, due to the topicality and importance of the issues raised in the public debate, attempts were made to capture new lines that cause differences in views, behaviours and attitudes in society and on the political scene, especially regarding the spheres of socio-political and religious life. However, the main purpose of the publication is to try to present them in the 2023 electoral competition.

Keywords: parliamentary elections, election campaign, socio-political and religious contexts, changes, divisions, socio-political and religious disputes and conflicts, political forces, political parties, political groups, representatives of political power, elites in power, church fund, religion at school.

Wprowadzenie

W Polsce wybory parlamentarne, obok europejskich, prezydenckich i samorządowych, mają największy wpływ na funkcjonowanie i kierunek polityki państwa w kluczowych dla społeczeństwa sprawach. Poprzez wybory parlamentarne obywatele wybierają swoich przedstawicieli do sprawowania władzy politycznej, tym samym odzwierciadlają swoje potrzeby i żądania odnośnie do jakości życia społeczno-politycznego, życia religijnego oraz działań i decyzji rządzących. Na wynik wyborczy wpływają najczęściej aktualne nastroje społeczne widoczne w ocenach ogólnej sytuacji w kraju, które ujawniają się w emocjach, poglądach i oczekiwaniach co do panujących okoliczności, organizowania życia publicznego i religijnego, jak i kreowania polityki wewnętrznej i zagranicznej. Pod ich wpływem rządy ulegają zmianie i pojawiają się nowe siły polityczne, które przejmują władzę. W tym nowo kształtującym się powyborczym ładzie zwycięskie ugrupowania dominujące na scenie politycznej dokonują przeobrażania oraz formułowania zjawisk, procesów i skutków społeczno-politycznych i religijnych, dążących do osiągania celów, rezultatów oraz realizacji planów i zamierzonych stanów dostosowanych do swoich wyborców.

Wybory parlamentarne 15 października 2023 roku wyłoniły nowych przedstawicieli do Sejmu RP i Senatu RP w drodze ogólnopolskiego głosowania, co do zasady na czteroletnią kadencję, czyli do 2027 roku. Były to główne siły polityczne reprezentowane w parlamencie RP w latach 2019–2023. W nowej rzeczywistości do Sejmu RP X kadencji mandaty poselskie uzyskały: Prawo i Sprawiedliwość – PiS (194), Koalicja Obywatelska – KO (157), Trzecia Droga – TD (65), Nowa Lewica – NL (26), Konfederacja Wolność i Niepodległość – K WiN (18). Natomiast do Senatu RP XI kadencji mandaty senatorskie rozłożyły się nastepująco: KO (41), PiS (34), TD (12),

NL (9) oraz senatorowie niezależni (4). Na podstawie oddanych głosów wybory parlamentarne 2023 roku wygrało PiS, uzyskując najlepszy wynik wyborczy (35,38 proc.). W dalszej kolejności na podium uplasowały się KO (30,70 proc.), TD (14,40 proc.), NL (8,61 proc.) oraz K WiN. Jednakże pomimo zwycięstwa PiS nie uzyskało większości mandatów wymaganych do utworzenia samodzielnego rządu, w rezultacie nie zdołało również utworzyć rządu koalicyjnego. W tych okolicznościach rząd koalicyjny utworzyły: KO, TD oraz NL – ugrupowania opozycyjne w latach 2019–2023.

Elektoraty w wyborach parlamentarnych 2023 roku różnicowały w szczególności poglądy, udział w praktykach religijnych, wykształcenie, dochody, wiek i wielkość miejsca zamieszkania. Elektorat PiS w większości stanowiły osoby o prawicowych poglądach politycznych, często biorące udział w praktykach religijnych, słabiej wykształcone i mniej zamożne, starsze w porównaniu do zwolenników innych ugrupowań oraz zamieszkujące wsie. Wśród zwolenników KO dominowały osoby o lewicowych i centrowych poglądach politycznych, niepraktykujące religijne, lepiej wykształcone i sytuowane, w średnim wieku, jak i zamieszkujące miasta. Większość wyborców TD charakteryzowały centrowe i lewicowe poglądy polityczne, były to osoby istotnie niezwiązane z religijnością i udziałem w praktykach religijnych, lepiej niż przeciętnie wykształcone i sytuowane, w różnym wieku, zarówno mieszkańcy miast i wsi. Do sympatyków NL należeli wyborcy o lewicowych poglądach politycznych, najmniej religijni, zazwyczaj dobrze wykształceni i sytuowani, w różnym wieku, w tym przeważnie mieszkający w miastach. Natomiast elektorat K WiN tworzyli przede wszystkim mężczyźni, ze względu na radykalne i kontrowersyjne poglądy, z którymi byli bardziej skłonni się utożsamiać i zgadzać niż kobiety, deklarujący na ogół prawicowe poglądy polityczne, osoby mniej aktywne religijne, dobrze wykształcone i sytuowane, zazwyczaj ludzie młodzi zamieszkujący obszary miejskie i wiejskie (CBOS, 2023b).

W świetle powyższego, najwięcej różnic w poglądach elektoratów poszczególnych ugrupowań politycznych dotyczyło kwestii pogłębiania integracji europejskiej i spraw światopoglądowych, m.in. prawnej instytucjonalizacji związków partnerskich osób tej samej płci, prawnej regulacji przerywania ciąży oraz relacji między państwem a Kościołem katolickim. Ponadto najwięcej rozbieżności w opiniach wyborców wywoływało tempo odchodzenia od energetyki opartej na węglu, przyjmowanie uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu, jak i stopień sprywatyzowania gospodarki (CBOS, 2023a).

Społeczno-polityczne konteksty wyborów parlamentarnych 2023 roku

Rozpoznając oblicze społeczno-polityczne współczesnej Polski, zauważa się najczęściej jego kształtowanie w nastrojach społecznych oraz układzie sił politycznych

w odniesieniu do wyborów parlamentarnych. Są one cykliczne i zezwalają na ujawnienie zróżnicowanych ofert społeczno-politycznych i wykorzystanie ich w rywalizacji politycznej. Wśród tych ofert wyraźnie zmienia się obraz państwa. Z jednej strony obserwuje się dążenia i sprzeciw społeczeństwa co do dalszego kształtu życia społeczno-politycznego, z drugiej zaś ujawniają się istniejące spory o charakterze społeczno-politycznym, których dynamika jest pochodną walki politycznej o władzę (Chodubski, 2008, s. 3; 2015, s. 9; Garbacik, 2008, s. 31, 45).

W tych realiach i rzeczywistości istotne nadzieje na zmianę i rozwój życia społeczno-politycznego w kraju wiązane są z wyborami parlamentarnymi, które zapewniają społeczeństwu udział w sprawowaniu władzy politycznej. Niewątpliwie poprzez możliwość dokonania wyboru spośród dostępnych ofert społeczno-politycznych, jak i możliwość zaakceptowania lub odrzucenia tych, którzy mają być przedstawicielami tej władzy. Ważne w tym względzie jest również, że przedstawiciele władzy politycznej otrzymują w wyborach parlamentarnych legitymizacje do jej sprawowania na wyznaczony czas, po którym muszą ponownie poddać swoje rządy ocenie społeczeństwa w kolejnych wyborach (Rachwał, 2017, s. 54–55). Największym źródłem legitymizacji tej władzy są zatem obywatele, którzy w myśl obowiązującego prawa posiadają prawa wyborcze wywierania wpływu, kontroli i władzy odnośnie do rządzących (Chrobak, 2013, s. 107).

W efekcie ogół przekonań i zsumowane poglądy obywateli w odniesieniu do różnych kwestii społeczno-politycznych wyrażanych w społeczeństwie, które biorą pod uwagę rządy przy kształtowaniu życia społeczno-politycznego i podejmowaniu decyzji, stały się obecnie integralnym elementem oceny wyborów, ugrupowań politycznych, koalicji i bloków wyborczych, rządzących oraz polityki państwowej. Stąd też wybory parlamentarne jako element oceny wszystkiego są rozliczeniem dla starej władzy politycznej oraz wyzwaniem dla nowej władzy politycznej (Jabłoński, 2004, s. 481–482, 487). Zgodnie z tą wykładnią rządzący powinni wsłuchiwać się w głos obywateli, zwłaszcza przed wyborami parlamentarnymi, bowiem jako wyborcy dzielą się oni na zwolenników i przeciwników ich działań i decyzji, okazując swoje poparcie, zgodę, sympatie lub brak poparcia, brak zgody i antypatie, co przekłada się wynik wyborczy.

Do okoliczności, które wpłynęły na wynik wyborów parlamentarnych 2023 roku, jak i stanowiły podłoże strategii sił politycznych w przebiegu rywalizacji kampanii wyborczej, należy zaliczyć przede wszystkim przedwyborcze nastroje społeczne, motywy i decyzje wyborcze wyborców, ujawniające się zmiany strukturalne społeczeństwa, jak i jego podziały społeczno-polityczne.

Nastroje społeczne przed wyborami parlamentarnymi 2023 roku ujawniły, iż odbiór i postrzeganie ogólnej sytuacji w kraju, sytuacji politycznej i gospodarczej oraz sytuacji własnej, w tym materialnych warunków życia zależało od orientacji światopoglądowej i preferencji politycznych obywateli. Ówczesny kierunek zmian w kraju lepiej oceniały osoby częściej praktykujące religijnie, a biorąc pod uwagę poglądy

polityczne – utożsamiające się z prawicą, zaś w potencjalnych elektoratach partyjnych – zamierzające głosować na PiS. Optymizm ten dotyczył zarówno biegu ogólnych spraw w Polsce, sytuacji gospodarczej, sytuacji politycznej, jak i sytuacji własnej oraz prognozy materialnych warunków życia. Natomiast wśród zwolenników ugrupowań opozycyjnych dominowało wszechobecne niezadowolenie w tych obszarach. Rozczarowanie to odnosiło się najbardziej do krytycznej oceny ogólnej sytuacji w kraju i sytuacji politycznej (CBOS, 2023d).

Motywy i decyzje wyborcze wyborców w wyborach parlamentarnych 2023 roku ukazały, iż były one przemyślane i świadome. Najważniejszym powodem wyboru danego ugrupowania było utożsamianie się z jego wartościami i zasadami. Jednocześnie dla wyborców PiS ważne było, że rządzące ugrupowanie reprezentuje ich interesy, dba o ludzi takich jak oni, pozytywnie realizuje dotychczasowe rządy i ma dobry program gospodarczy. Dla wyborców KO najważniejszy był bliski i pozytywny stosunek tego ugrupowania do Unii Europejskiej i oczekiwania względem wymiany rządzących. Wyborcy TD chcieli w pierwszej kolejności zmniejszyć szanse dotychczasowej władzy politycznej na jej ponowne zwycięstwo. Zwolennicy NL poparli przede wszystkim jej idee programowe, euroentuzjazm i dążenia do zmiany układu sił na scenie politycznej. Natomiast wyborcy K WiN akceptowali w głównej mierze jej program gospodarczy oraz oczekiwali nowej jakości w polityce (CBOS, 2023c).

Ujawniające się przed wyborami parlamentarnymi 2023 roku zmiany strukturalne społeczeństwa, zachodzące w wyniku długoletniego podziału społeczno-politycznego wokół sporu o Polskę, którego beneficjentami są PiS i KO, niezwykle mocno wpłynęły na to, że polityka przestała być obojętna i stała się bliższa obywatelom. Zmiany te następowały w kierunku modernizacji społeczeństwa, przede wszystkim można je obserwować na poziomie zachowań (np. sekularyzacja, wzrost wykształcenia, silna proeuropejskość). W ich efekcie społeczeństwo staje się coraz bardziej nowoczesne, odzwierciedla swoje postawy, dopasowuje się do kształtu polityki, rośnie aktywność obywatelska oraz wzrasta liczba osób zainteresowanych udziałem w życiu publicznym i szeroko rozumianą polityką. Wpływ tych zmian na wyniki wyborów parlamentarnych 2023 roku był m.in. konsekwencją roli, którą odegrała wzmożona mobilizacja, zwłaszcza niezdecydowanych, wyborców. Od wyborów parlamentarnych 2015 roku społeczeństwo było podzielone na trzy obozy, tj. zwolenników PiS, zwolenników opozycji oraz niezdecydowanych, którzy nie identyfikowali się z żadną ze stron i nie głosowali. Tymczasem w wyborach parlamentarnych 2023 roku wygrała wszechobecna mobilizacja niezdecydowanych w wyniku konkurencji dwóch rodzajów mobilizacji: otwieranie się na mobilizowanie niezdecydowanych przez KO i zamykanie się na mobilizowanie niezdecydowanych przez PiS. Zmiany te miały również wpływ na wzrost liczby osób zarejestrowanych do głosowania za granicą (Grabowska, 2023).

Wybory parlamentarne 2023 roku utrwaliły podział społeczno-polityczny w Polsce. Jego przejawy w kampanii wyborczej to przede wszystkim wysoka frekwencja wyborcza – 74,38 proc., najwyższa spośród wszystkich wyborów po 1989 roku. Niewątpliwie wpływ na nią miały kampanie profrekwencyjne, których było wiele i były różnorodne, a ich treści trafiały na podatny grunt. Zdobyły one popularność m.in. w środowisku kobiet, których w wyborach parlamentarnych 2023 roku uczestniczyło więcej niż mężczyzn, wyrażając swój sprzeciw w latach 2016 i 2020 wobec zaostrzenia prawa antyaborcyjnego przez ówcześnie rządzących i domagając się prawa do „decydowania o sobie". Zmobilizowali się również ludzie młodzi, motywowani w szczególności „interesem" bycia uczestnikiem w procesie wyboru nowego kierunku rozwoju dla kraju. Ważnym czynnikiem, który napędzał frekwencje wyborczą był również podział społeczno-polityczny na PiS i anty-PiS. Jego charakterystyczną cechą są zmiany zachodzące w elektoratach, które potwierdzają wyniki wyborów parlamentarnych 2023 roku. W rezultacie tych zmian z jednej strony społeczeństwo się modernizuje, staje się lepiej wykształcone i zamożniejsze, częściej zamieszkuje w miastach i coraz mniej praktykuje religijnie, dlatego nie identyfikuje się z powodów ideowych i światopoglądowych z PiS. Z drugiej zaś strony wyborcy PiS to w pierwszej kolejności osoby starsze, które się starzeją, co z tym związane – maleje zaplecze potencjalnych wyborców tej partii. Niewątpliwie negatywnym czynnikiem, który napędzał frekwencje wyborczą był hejt. Obustronny – wszechobecny kampanijny hejt pojawiający się we wszystkich mediach, który miał na celu mobilizowanie swoich elektoratów przyczynił się do utrwalenia podziału społeczno-politycznego (Grabowska, 2023).

Religijne konteksty wyborów parlamentarnych 2023 roku

Rok 2023 był dla Kościoła katolickiego w Polsce czasem szczególnym. Można przyjąć, że był to pierwszy rok pełnej świadomości społeczeństwa polskiego o nowym miejscu i roli, które zajął Kościół w życiu społecznym i politycznym. W miesiącu poprzedzającym wybory parlamentarne zaprezentowano wyniki raportu przygotowanego przez Katolicką Agencję Informacyjną i Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej pt. *Kościół w Polsce 2023*. W raporcie znalazły swoje odbicie nie tylko sprawy związane ze skandalami czy nadużyciami, które miały wpływ na społeczny odbiór instytucji Kościoła katolickiego w Polsce, ale także decyzje, które podejmował Kościół w czasie pandemii koronawirusa oraz wpływ na religijność atmosfery sekularyzacji, którą obserwuje się w całej kulturze Zachodu. Z jednej strony raport pokazał Kościół w Polsce jako instytucję, która dysponuje jedną z najlepiej zorganizowanych i najliczniejszych w Europie struktur, z drugiej ta dobrze zorganizowana instytucja nie radzi sobie (i nie jest przygotowana) z rozwiązywaniem kryzysów z nią związanych, jak i z procesami dziejącymi się w społeczeństwie, w którym funkcjonuje. Raport wyraźnie wskazał, że społeczeństwo polskie sekularyzuje się w bardzo szybkim tempie,

a skutki procesów sekularyzacyjnych są wyraźnie widoczne szczególnie w postawach religijnych młodszego pokolenia (KAI, 2023, s. 13–17).

Mimo że starsze pokolenia cięgle cechują wysokie wskaźniki identyfikacji z Kościołem i deklaracji wiary w Boga (88 proc.), to w młodszych pokoleniach wyraźnie dostrzegane są symptomy osłabienia wiary. Efektem tego procesu jest fakt, że religijność najmłodszej generacji jest zupełnie inna od dotychczasowego sposobu realizowania potrzeb religijnych. Raport wykazuje, że w polskiej religijności można dostrzec dwa odmienne światy postrzegania społecznej roli Kościoła: ludzi do 40. roku życia i tych w wieku powyżej 50 lat, podobne dysproporcje są zauważane między Polską wielkomiejską a Polską mniejszych społeczności. Jeżeli taką diagnozę swojej kondycji społecznej opisuje sam Kościół katolicki, nie powinno dziwić to, że ta dynamika przesuwania miejsca i znaczenia Kościoła w świadomości społecznej jest dostrzegana przez partie polityczne (KAI, 2023, s. 17).

Jak zauważa Marcin Przeciszewski:

> Istniejący w Polsce model ustrojowy regulujący miejsce religii w sferze publicznej oraz relacje między państwem a Kościołem jest zgodny z rozwiązaniami przyjętymi w większości demokratycznych państw europejskich. Zarazem należy do najnowocześniejszych, a został ukształtowany pod wpływem zarówno doktryny społecznej Soboru Watykańskiego II, jak i współczesnych wymogów prawa międzynarodowego.

Autor dodaje, że model ten jest wyraźnie widoczny w trzech filarach, na których został ufundowany obowiązujący Konkordat zawarty pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską. „Konkordat […] bazuje na trzech podstawowych zasadach: 1. wzajemnej autonomii i niezależności wspólnoty politycznej i religijnej (państwa i Kościoła); 2. wolności religijnej zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i publicznym; 3. bezstronności państwa w kwestiach światopoglądowych i religijnych" (KAI, 2023, s. 33).

Partie polityczne, jeżeli podchodziły krytycznie do dotychczasowych strategii odnoszących się do wykorzystywania kwestii religijnych w kampaniach wyborczych, musiały dostrzec przeciwskuteczność ciągłego opisywania konkretnych działań jako wyborów o charakterze wolnościowym, które są sprzeczne z aksjologią charakteryzującą nauczanie moralne Kościoła katolickiego. Rok 2023 był czasem, kiedy można było na nowo określić miejsce Kościoła katolickiego w prowadzonych przez partie polityczne kampaniach wyborczych. Nowe strategie kampanijne mogły być refleksją nie tylko nad atmosferą wywołaną skandalami, które były udziałem Kościoła katolickiego w Polsce, lecz nie należy przy tym pomijać faktu, że partie polityczne dysponowały w czasie tworzenia kampanii danymi ze spisu powszechnego przeprowadzonego w 2021 roku, opublikowanymi w roku 2023. Co ważne dla konstruowania religijnych aspektów kampanii wyborczych, przynależność do wyznania rzymskokatolickiego w tym spisie zadeklarowało nieco ponad 27,1 mln osób z ogółu 38 mln Polaków, a co najważniejsze, ponad 7,8 mln osób, czyli 20 proc. respondentów, odmówiło w spisie powszechnym podania odpowiedzi na pytanie o wyznawaną

religię. Socjologowie zajmujący się badaniem polskiej religijność odnieśli się do tej ogromnej liczby osób, które odmówiły odpowiedzi na to pytanie i przedstawili hipotezy, które mogą być pomocne w wyjaśnianiu takiego stan rzeczy. Wśród tych hipotez sformułowano takie, które należy brać pod uwagę, mimo że wydają się mało prawdopodobne, jak te, że osoby odmawiające odpowiedzi po prostu jej nie znały, czy też korzystały z możliwości ukrycia wrażliwej cechy osobistej.

> Socjologowie najbardziej skłaniali się do hipotezy trzeciej, mówiącej o tym, że odmowa była wyrazem dystansowania się do kwestii wyznaniowych, oznaką poirytowania lub wręcz zamaskowanej wrogości. Zwracali uwagę, że odmowy zdarzały się najczęściej w grupach osób młodszych, lepiej wykształconych i mieszkańców dużych miast, czyli grupach w których większy jest też procent osób deklarujących dystans do religii. Mówili również o tym, że przed spisem miały miejsce wydarzenia mogące mieć wpływ na zjawisko odmów odpowiedzi – to publikacja filmu „Tylko nie mów nikomu", nt. pedofilii w Kościele a także wyrok TK w sprawie aborcji oraz związane z nim masowe uliczne protesty. Jak podkreśliła M. Grabowska, konieczne musiałby być tu głębsze badania, niewykluczone jednak, że te fakty mogły mieć wpływ na chęć ukrycia tożsamości katolickiej. (eKAI, 18.04.2024)

Zauważmy, że w latach 1989–2023 istniał dość statyczny sposób budowania kampanii i programów partii politycznych w obszarach ogólnie określanych kategorią religii i religijności. Stosowano wtedy metodę analizowania relacji religii i polityki według podstawowych modeli. Model pierwszy: oddzielenie religii i polityki; model drugi: instrumentalne traktowanie religii przez partie polityczne oraz model trzeci: równoważność religii i polityki (Marczewska-Rytko, 2010, s. 69–70).

Taki właśnie stan dynamiki przemian społecznych polskiego katolicyzmu dostrzega w swoich badaniach M. Grabowska. To skostnienie programowe partii politycznych zapewne sprzyjało dość sztampowemu podchodzeniu do wykorzystywania kwestii religijnych w kampaniach politycznych. M. Grabowska wskazuje, że „biorąc pod uwagę zarówno pojedyncze odpowiedzi, jak i wartości indeksów, można powiedzieć, że w ciągu dwudziestu lat opinie na temat obecności Kościoła w życiu publicznym, mimo zależnych od kontekstu wahań, pozostają dość stabilne" (2018, s. 204).

Dlatego, mając w pamięci dynamiczne wydarzenia ostatnich lat, które wpływają na obraz i znaczenie społeczne i polityczne Kościoła katolickiego w Polsce, istotna wydaje się uwaga poczyniona przez Annę Siewierską-Chmaj:

> W ogromnej większości opracowań politologicznych uwaga autorów koncentruje się właśnie na relacjach formalnych polityki i religii – zapisach w konstytucji, prawie, zasadach finansowania związków wyznaniowych, tymczasem wydaje się, że zagadnienie to znacznie wykracza poza kwestie techniczne. […] Ważniejsze niż modele relacji państwo – religia stają się w tym kontekście odpowiedzi na pytania o postrzeganie dobra i zła, stopień dopuszczalności stosowania przemocy przez państwo czy o umiejętność rozróżnienia, co należy do sfery sacrum, a co do profanum. (2013, s. 94–95)

Nie powinien zatem dziwić fakt, że partie polityczne w kampanii parlamentarnej 2023 roku przedefiniowały swoje podejście do opisu kwestii religijnych i wyznaniowych. Po raz pierwszy w sposób wyraźny wyartykułowano dążenie partii tworzących Koalicję Obywatelską do nowego spojrzenia na relacje Państwo–Kościół, którego celem miałoby być stworzenie państwa świeckiego. Głównym postulatem, który miał rozpocząć powyższy proces, była zapowiedź likwidacji Funduszu Kościelnego. Co więcej, hasło to było jednym z głównych punktów gwarantujących jedność obozu Koalicji Obywatelskiej i zostało wpisane w 100 punktów programu Koalicji Obywatelskiej realizowanych w pierwszych sto dni rządzenia. Plan tworzenia państwa świeckiego przez Kolację Obywatelską poza, naszym zdaniem najistotniejszym, punktem odnoszącym się do Funduszu Kościelnego, zawierał wykorzystywane już wcześniej postulaty dotyczące wykreślenie oceny z religii z dokumentów szkolnych, a także realizację programu nauczania religii w szkołach tylko na pierwszej lub ostatniej lekcji. Logicznie powiązanym z postulatem likwidacji Funduszu Kościelnego było, dość populistyczne sformułowane i co za tym idzie nie dość przemyślane, hasło programowe związane z zakazem finansowania działalności gospodarczej diecezji, parafii, zakonów i innych instytucji kościelnych z funduszy publicznych, z wyjątkiem działań humanitarnych, charytatywnych, naukowych i edukacyjnych (Hukałowicz, 23.10.2023).

Należy uznać za bardzo ważny, w kontekście haseł wyborczych artykułowanych podczas kampanii parlamentarnej 2023 roku, dotyczących dynamiki relacji państwo–Kościół, fakt szybkiego zorganizowania przez Episkopat Polski konferencji wyjaśniającej stanowisko Kościoła katolickiego wobec powyższej kwestii.

Reprezentujący Episkopat Polski bp Artur Miziński wskazał, że strona kościelna jest gotowa do rozmów z rządem w powyższej sprawie. Należy przyznać, że partii politycznych, jak i dla opinii społecznej takie oświadczenie było zaskakujące, zakładano bowiem mniej koncyliacyjne rozwiązania. Bp Miziński przedstawił sprawę Funduszu Kościelnego jako rozwiązanie, które nie jest zadowalające także dla strony kościelnej i jasno zadeklarował gotowość do dialogu. Uściślił, że kwestie te powinny być rozwiązane na zasadzie umowy zawartej pomiędzy rządem a Konferencją Episkopatu Polski. Co więcej, uczestniczący w Konferencji ks. Piotr Stanisz doprecyzował, że sposób procedowania spraw o takiej materii jest przedmiotem umowy międzynarodowej, jaką jest Konkordat.

> Wskazał, że strony zawierające Konkordat zobowiązały się do stworzenia specjalnej komisji, która zajmie się potrzebnymi zmianami i przyjęły, że te sprawy, które wymagają nowych lub dodatkowych rozwiązań, będą regulowane w drodze nowych umów – czy to między układającymi się stronami czy też między Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską oraz Radę Ministrów. (KAI, 13.02.2024)

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na bardzo istotną kwestię, że rozwiązania zawarte w regulacjach Funduszu Kościelnego nie dotyczą jedynie wspólnoty Kościoła katolickiego ale obejmują inne, dużo mniejsze wspólnoty religijne funkcjonujące

w Polsce. Ten wymiar problemu Funduszu Kościelnego wymaga jednak poważnego studium, na które w niniejszym tekście nie ma miejsca.

Naszym zdaniem osłabienie miejsca i roli społecznej Kościoła katolickiego w Polsce wpłynęło nie tylko na próbę nowego określenia miejsca kościołów i związków wyznaniowych w polskim życiu politycznym, ale także ożywiło dyskusję nad znaczeniem religii w życiu polskiego społeczeństwa.

Podsumowanie

Społeczno-polityczne konteksty wyborów parlamentarnych 2023 roku ujawniły, że polskie społeczeństwo przechodzi głęboką zmianę strukturalną i przesuwa się ku szeroko rozumianej modernizacji. Nieodzownym jej czynnikiem jest to, że polityka staje się bliższa społeczeństwu i mniej przestarzała. Dziś jest to jeden z ważniejszych wskaźników, który wpływa na zwiększone zaangażowanie polityczne. Niewątpliwie w kampanii wyborczej doprowadziła do wzmożonej mobilizacji wyborców świadomych co do „decydowania o sobie" i kierunku rozwoju państwa. Wskazali oni przyszłych rządzących oraz odrzucili ich rywali, dając jasno do zrumienienia, że polityka coś jednak rozstrzyga. Ponadto wybory parlamentarne 2023 roku odbywały się w cieniu kryzysów (np. pandemii, wojny), ale to nie one wpłynęły na bezpośrednie motywy i decyzje wyborcze obywateli. Natomiast były reakcją na zagrożenia ich interesów względem partii rządzącej – czy będzie realizować ich interesy czy ich kosztem realizować cudze interesy. Dlatego wydaje się, że w wyborach 2023 roku obywatele postawili na przywrócenie sprawczości, co za tym idzie – wskazali na siłę ich głosu, że jest on narzędziem, który może nie zmienia świata, ale pozwoli poprawić ich los. Warto także zwrócić uwagę na jeszcze jeden, dość istotny aspekt związany z kampanią parlamentarną 2023 roku, zarówno partie polityczne uczestniczące w wyborach, jak i sami wyborcy po raz pierwszy od 1989 roku podjęli dyskusję nad rolą religijności i kościołów funkcjonujących w Polsce w codziennym życiu społecznym Polaków.

BIBLIOGRAFIA

Chodubski A. (2008). Istota i powołanie państwa w rzeczywistości ponowoczesnej. W: B. Garbacik, R. Majewski (red.), *Państwo, społeczeństwo, jednostka. Przyczynki do rozważań o współczesnej cywilizacji* (s. 3–19). Politechnika Gdańska.

Chodubski A. (2015). Rozwój samorządności w Polsce a wyzwania przemian cywilizacyjnych. *Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość, 12,* 9–22. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3117

CBOS. (2023a). Charakterystyka poglądów elektoratów, *Komunikat z Badań, 97*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_097_23.PDF

CBOS. (2023b). Kim są wyborcy partii politycznych w Polsce?. *Komunikat z Badań, 90*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_098_23.PDF

CBOS. (2023c). Motywy i decyzje wyborcze 2023. *CBOS Flash, 6*. https://www.cbos.pl/PL/publikacje/flashe/pliki/2023/fl_006_2023.pdf

CBOS. (2023d). Nastroje społeczne we wrześniu. *Komunikat z Badań*, *116*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_116_23.PDF

Chrobak, P. (2013). Rola i znaczenie wyborów oraz referendów we współczesnej demokracji. *Edukacja Humanistyczna*, *2*(29), 107–119.

eKAI. (2024, 18 kwietnia). *Ilu jest katolików w Polsce – analiza danych ze spisu powszechnego*. https://www.ekai.pl/ilu-jest-katolikow-w-polsce-analiza-danych-ze-spisu-powszechnego

Hukałowicz, I. (2023, 23 października). *Fundusz Kościelny do likwidacji*. *Co partie obiecywały w sprawie Kościoła?*. Gazeta Prawna. www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9328275,fundusz-koscielny-do-likwidacji-co-partie-obiecywaly-w-sprawie-koscio.html

Garbacik, B. (2008). Siły polityczne w Polsce wobec problemu integracji europejskiej. W: B. Garbacik, R. Majewski (red.), *Państwo, społeczeństwo, jednostka. Przyczynki do rozważań o współczesnej cywilizacji* (s. 31–45). Politechnika Gdańska.

Grabowska, M. (2018) *Bóg a sprawa polska. Poza granicami teorii sekularyzacji*. WN Scholar.

Grabowska, M. (2023). *Wybory 2023 utrwaliły podział społeczno-polityczny*. Fundacja Batorego. https://www.batory.org.pl/blog_wpis/wybory-2023-utrwalily-podzial-spoleczno-polityczny/

KAI. (2023). *Kościół w Polsce 2023. Raport*. Katolicka Agencja Informacyjna.

KAI. (2024, 13 lutego). *Co dalej z Funduszem Kościelnym.* https://www.ekai.pl/co-dalej-z-funduszem-koscielnym-w-warszawie-odbyla-sie-konferencja/?print=1#

Jabłoński, W.A. (2004). Opinia publiczna. W: B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie* (s. 475–496). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Marczewska-Rytko, M. (2010). *Religia i polityka w globalizującym się świecie*. WN KUL.

Rachwał, M. (2017). Wybory we współczesnym państwie demokratycznym. W: M. Rachwał (red.), *Uwarunkowania i mechanizmy partycypacji politycznej* (s. 51–86). Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.

Rychard, A. (2023). *Wybory 2023 – polityka bliżej społeczeństwa*. Fundacja Batorego. https://www.batory.org.pl/blog_wpis/wybory-2023-polityka-blizej-spoleczenstwa/

Siewierska- Chmaj, A. (2013), *Religia a polityka. Chrześcijaństwo*. WUW.